

Bijlage 1: Oorzaken en gevolgen van armoede

Armoede is een complex en veelomvattend begrip dat veelvuldig aandacht krijgt in de media en waar veel onderzoek naar wordt gedaan. In dit hoofdstuk definiëren we het begrip armoede en bespreken we enkele oorzaken en gevolgen van het leven in armoede, gebaseerd op diverse landelijke en lokale wetenschappelijke onderzoeken.

Bestaanszekerheid

In de grondwet is sinds 1983 artikel 20 opgenomen, waar in staat dat de bestaanszekerheid en spreiding van welvaart een onderwerp van zorg zijn van de overheid. De overheid legt in wetten de aanspraken op sociale zekerheid vast. Het recht op bijstand van overheidswege voor mensen die niet in het eigen bestaan kunnen voorzien hebben is ook bij wet geregeld.

Commissie sociaal minimum

De Commissie pleit voor een brede benadering van bestaanszekerheid. Bestaanszekerheid gaat niet alleen over voldoende inkomen, maar ook over een goede gezondheid, betaalbare en duurzame huisvesting, werk dat loont, een adequate opleiding, gezonde sociale relaties en een zinvol leven. Bestaanszekerheid draagt daarmee bij aan de brede welvaart van burgers. De Commissie heeft daarbij vastgesteld dat de bestaanszekerheid van een omvangrijke groep mensen in het geding is onder invloed van de flexibilisering van de arbeidsmarkt, de hardnekkigheid van kansenongelijkheid in het onderwijs, het tekort aan betaalbare woningen, en het bestaan van sociaaleconomische gezondheidsverschillen.

Financiële bestaanszekerheid betekent dat inwoners over voldoende financiële middelen beschikken om te voorzien in elementaire levensbehoeften (zoals voeding, water en energie), maar ook in basale maatschappelijke participatie (sociale en culturele activiteiten en sport). Voldoende financiële middelen betekent ook dat inwoners beschikken over voldoende financiële buffers om onverwachte uitgaven op te vangen.

Ingrijpende gebeurtenissen

Armoede kan ontstaan door ingrijpende gebeurtenissen zoals echtscheiding, overlijden van dierbaren, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid of door een ontoereikend salaris. Hierdoor komt de bestaanszekerheid onder druk te staan en moeten huishoudens met lagere inkomens vaak meerdere regelingen aanvragen om boven de armoedegrens uit te komen. Ook zijn de vaste lasten de laatste jaren gestegen, wat vooral voor mensen die het niet breed hebben zwaar valt

Armoede en “doen-vermogen”

De huidige samenleving stelt hoge eisen. De overheid verwacht van burgers dat ze zelfredzaam zijn en op allerlei onderdelen van het leven actief keuzes maken. In “De rol van grenzen aan doen-vermogen bij rondkomen, financiële zorgen en problemen” wordt uitleg gegeven over doen-vermogen en de samenhang met armoede. Het begrip ‘doen-vermogen’ is een verzamelbegrip dat door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) wordt gehanteerd¹.

¹ De rol van grenzen aan doenvermogen bij rondkomen, financiële zorgen en problemen | Publicatie | Rijksoverheid.nl

Het vermogen om een plan te kunnen maken, in actie te komen, acties vol te houden, en te kunnen omgaan met verleidingen en tegenslag. Eenvoudig gezegd gaat het om wilskracht en discipline. Om effectief weerstand te kunnen bieden aan verleidingen die niet overeenstemmen met iemands doelen op langere termijn. Er zijn diverse omstandigheden die iemands vermogen tot zelfcontrole (tijdelijk) kunnen ondermijnen. Bijvoorbeeld negatief emoties zoals geldzorgen, schaamte, verdriet, stress en slaapgebrek. Al deze ondermijnende factoren komen vaker voor bij mensen met weinig inkomen. Onderzoek toont bijvoorbeeld een duidelijk verband tussen inkomensniveau en stress. Ook slapen mensen met lage inkomens gemiddeld minder uren per etmaal. Voor een deel komt dat wellicht doordat zij meer reden hebben om wakker te liggen, maar voor een deel kan het ook komen door hun huisvestingssituatie. Mensen met weinig geld hebben bijvoorbeeld minder vaak een eigen slaapkamer, en wonen vaker in een gehorig huis in een buurt met veel lawaai.

Lagere levensverwachting en minder gezonde levensjaren

Sociaaleconomische verschillen in ziekte en gezondheid zijn systematisch en wereldwijd aangetoond. Mensen met een lage maatschappelijke positie (veelal afgemeten aan opleiding en/of inkomen) hebben gemiddeld een lagere levensverwachting dan mensen met een hogere maatschappelijke positie. Ook hebben zij vaker chronische aandoeningen, een ongezonde leefstijl (minder sporten en bewegen), meer te maken met eenzaamheid en psychische klachten en voelen ze zich ongezonder dan mensen met een hogere opleiding en meer inkomen.

Een recente publicatie van CBS laat zien dat de in Nederland de levensverwachting van mannen in het hoogste welvaartsniveau negen jaar hoger ligt dan dat van mannen in het laagste welvaartsniveau. Voor vrouwen is dit verschil acht jaar. De meest welvarende leven niet alleen langer, ze brengen ook een groter deel van hun leven door in goede gezondheid.

Definitie inkomensgrenzen CBS

Bij een inkomen onder de lage inkomensgrens spreekt het CBS van een laag inkomen of van een armoederisico.

In 2021 lag de grens voor een alleenstaande op € 1.130,- netto per maand. Voor een paar zonder kinderen was dat € 1.590,-, en met twee minderjarige kinderen € 2.170,-. Voor een eenoudergezin met twee minderjarige kinderen bedroeg de grens € 1.720,-.

Sociaal Cultureel Planbureau (SCP)

Armoede wordt door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) gedefinieerd als een situatie waarin mensen langdurig niet de middelen hebben voor goederen en voorzieningen die als minimaal noodzakelijk gelden. Het gaat verder dan een tekort aan financiële middelen; armoede kan ook worden gezien als een situatie waarin mensen onvoldoende materiële, culturele en sociale middelen hebben, waardoor zij zijn uitgesloten van een levensstandaard die als minimaal wordt gezien in hun samenleving. Een algemene oplossing van de Commissie Sociaal Minimum, en de nationale ombudsman is dat het rijk zou moeten zorgen voor voldoende bestaanszekerheid, zodat gemeenten zich meer kunnen focussen op versterking van de sociale participatie.

Landelijke Commissie Sociaal Minimum

De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) pleit voor een langetermijnvisie van het Rijk om de balans tussen inkomsten en uitgaven te herstellen. Commissie Sociaal Minimum heeft twee rapporten

gepubliceerd in 2023. Een zekerbestaan, naar een toekomstig bestendig stelsel van het sociaal minimum.

De landelijke Commissie Sociaal Minimum heeft onlangs in haar onderbouwd dat mensen die op het sociaal minimum leven de komende jaren fors geld tekort komen als het Rijk geen extra maatregelen neemt. Om de tekorten bij huishoudens op korte termijn op te lossen stelt de Commissie voor om het minimumloon en de bijstand te verhogen, en eventueel ook de huurtoeslag. Daarnaast moet ook de kinderbijslag of het kindgebonden budget omhoog, in het bijzonder de bedragen voor oudere kinderen.

De Commissie Sociaal Minimum geeft aan dat gerichte inkomensondersteuning leidt tot een complex en ontoegankelijk stelsel. Mensen begrijpen de vereisten niet altijd, waardoor ze verrast worden en ze kunnen de gevolgen van keuzes voor hun inkomen niet goed overzien. Hierdoor maken mensen minder gebruik van voorzieningen of stellen keuzes uit. De commissie beveelt daarom o.a. aan om te zorgen voor voorspelbare en overzichtelijke inkomensondersteuning en meer ruimte voor maatwerk als regelgeving niet toereikend is.